

УДК 347.4

*А. С. Коломієць, аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ З СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Статтю присвячено аналізу цивільних правовідносин з сурогатного материнства, визначенню основних понять, правової регламентації і складу даних правовідносин.

Ключові слова: сурогатне материнство, правове регулювання штучного запліднення, цивільні правовідносини з сурогатного материнства.

Постановка проблеми. Цивільні правовідносини складають основну частину всіх правовідносин, що підлягають регулюванню з боку права. В диспозиціях цивільних норм закріплені абстрактно-можливі права і обов'язки невизначеного кола суб'єктів. Це стосується і послуг з сурогатного материнства, що мають основою договірну цивільно-правову природу. Сурогатне материнство є видом репродуктивних технологій, одним із методів терапії безплідності, коли окремі або всі етапи зачаття і раннього розвитку ембріонів здійснюються поза організмом генетичної матері.

Аналіз досліджень і публікацій. Даною проблематикою займалися А. О. Пестрикова, Т. Е. Борисова, О. С. Містрякова, Т. К. Крайнова, С. П. Журавльова та інші. Проте залишається велика кількість проблем у цій галузі, які потребують свого вирішення, в тому числі і проблеми правового регулювання відносин сурогатного материнства.

Метою статті є визначення основних понять, правового регулювання і складу цивільних правовідносин з сурогатного материнства.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні існують різні підходи до визначення правовідносин з сурогатного материнства. Зокрема, А. А. Пестрикова розуміє сурогатне материнство як “процес штучного запліднення, виношування й народження дитини жінкою (сурогатною матір'ю) з метою передачі дитини названим батькам згідно з договором за винагороду або без неї” [1, с. 30]. Н. С. Байбороша вважає, що “сурогатне материнство – один із сучасних методів допоміжних репродуктивних технологій, що дозволяють перебороти безпліддя і знайти надію стати батьками тим, хто не має можливості відчувати радощі батьківства і материнства – традиційного (усіченого) й нетрадиційного (повного)” [2]. С. В. Лебедев вказує, що сурогатна мати – це жінка, “яка добровільно згодилася завагітніти з метою виносити та народити генетично чужу їй дитину, що буде віддана на виховання іншим особам – біологічним батькам” [3]. Зустріча-

ються і визначення сурогатного материнства як “допоміжної репродуктивної технології, при застосуванні якої жінка добровільно погоджується завагітніти з метою виносити й народити біологічно сторонню їй дитину, що буде згодом віддана на виховання іншим особам – генетичним батькам” [4]. Всесвітня організація охорони здоров'я оперує не терміном “сурогатна матір”, а терміном “гестаційний кур'єр”, розуміючи під ним “жінку, у якої вагітність наступила як результат запліднення ооцитів сперматозоїдами третьої сторони – пацієнтів. Вона виношує дитину під час вагітності з тими умовами або договором, що батьками народженої дитини буде одна чи обидві людини, чії гамети використовувалися для запліднення” [5]. Слово “гестаційний” з латинської мови “gestatio” перекладається як “вагітність” або “виношування дитини”, а саме слово має значення “той, що відноситься до вагітності або обумовлений нею” [6]. За визначенням Європейського товариства репродукції людини (ESHRE), сурогатне материнство – це комплекс методів, а сурогатна матір – це жінка, яка погоджується виносити і народити дитину для певної пари. При цьому сурогатні матері можуть бути і генетичними матерями, а можуть взагалі не мати з дитиною генетичного зв'язку [7].

Отже, при узагальненні наданих понять сурогатного материнства можна зробити висновок, що для цього явища характерні наступні ознаки: а) обов'язково наявна попередня домовленість між жінкою (сурогатною матір'ю) та майбутніми батьками; б) ця домовленість спрямована на виношування та народження дитини; в) існує генетичний зв'язок хоча б з одним із майбутніх батьків, бо саме цей зв'язок обґрунтовує право на визначення походження дитини не від сурогатної матері, а від біологічних батьків.

Таким чином, з медичної точки зору, сурогатне материнство – це запліднення яйцеклітини штучним методом з наступним поміщенням ембріона, отриманого від генетичних батьків, в порожнину матки іншої жінки – сурогатної матері. З юридичної точки зору – це послуга з виношу-

вання і народження дитини з наступною реєстрацією немовляти як дитини замовника послуги.

У нормативному плані сурогатне материнство має визначене регулювання і є законною легітимною послугою, що виражена в договірній формі. Засади цивільного законодавства передбачені ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), в якій зазначено про неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, свободу договору, свободу підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, судовий захист цивільного права та інтересу. Право на батьківство безперечно належить до особистих немайнових прав. Принцип невтручання у сферу батьківства дозволяє особам на власний розсуд визначати момент, коли ставати батьками і, враховуючи можливі проблеми із репродуктивним здоров'ям і технологічним прогресом в галузі медицини, – яким чином ставати батьками. Принцип свободи договору дозволяє особам укладати правочини для реалізації власних прав і інтересів. Якщо такий договір не передбачений актами цивільного законодавства, він має відповідати загальним засадам цивільного законодавства. Принцип свободи підприємницької діяльності надає можливості спеціалізованим медичним установам надавати послуги із сурогатного материнства з метою отримання прибутку. Принцип судового захисту цивільного права та інтересу є гарантією їх реалізації й охорони вищезазначених свободи договору, підприємницької діяльності, неприпустимості свавільного втручання в сферу особистого життя людини.

Ч. 7 ст. 281 ЦК України встановлює норму, згідно з якою повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством. А ч. 1 ст. 290 ЦК України дозволяє повнолітній дієздатній фізичній особі бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин.

Норми цивільного законодавства є загальними по відношенню до норм інших, вузько спрямованих нормативних актів. Так, ст. 123 Сімейного кодексу України визначає походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій: у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини. А у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних техно-

логій, батьками дитини є подружжя. Крім того, подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Основи законодавства України про охорону здоров'я в ст. 48 містять регламентацію штучного запліднення та імплантації ембріона. За даною нормою застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці. Тобто в даній статті встановлюються загальні умови сурогатного материнства – сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка, має бути письмова згода подружжя, необхідно забезпечити анонімність донора і збереження медичної таємниці.

Наказ МОЗ України “Про затвердження Умов та порядку застосування штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) та методів їх проведення” від 04.02.1997 № 24 встановлює певні медичні стандарти щодо проведення штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) методами інсемінації жінок спермою чоловіка (донора) та екстракорпорального запліднення і перенесення ембріона (ембріонів) у порожнину матки. Даний наказ передбачає вимоги до медичного закладу, суб'єктів, які беруть участь у даній медичній послугі, медичним показанням, організації процесу із запліднення тощо.

Для цивільних правовідносин з сурогатного материнства характерним є традиційний трьохланковий склад: суб'єкти – учасники репродуктивної послуги з сурогатного материнства, об'єкт – репродуктивна послуга, зміст даних відносин, що складають репродуктивні суб'єктивні права і репродуктивні цивільні обов'язки.

Суб'єктами цивільних правовідносин з сурогатного материнства є: 1) замовник – сімейна пара, або неодружені чоловік чи жінка, оскільки імперативних обмежень закон не містить, а судовою практика пішла шляхом визнання права на батьківство неодружених людей; 2) сурогатна матір – жінка, яка бере на себе обов'язок пройти процедуру екстракорпорального запліднення; 3) медичний заклад, акредитований МОЗ для проведення таких процедур.

Репродуктивна послуга як об'єкт цивільних правовідносин з сурогатного материнства передбачає встановлений договором процес зачаття,

виношування і народження дитини з подальшою її передачею біологічним батькам. Репродуктивне суб'єктивне право розуміється як “право самостійного ухвалення рішення щодо кількості власних дітей, інтервалів між їхнім народженням, штучного переривання вагітності в законодавчо визначені терміни, використання допоміжних репродуктивних технологій у випадках неможливості мати дітей природнім способом” [8, с. 415]. Репродуктивний цивільний обов'язок можливий лише для сурогатної матері, яка підписала договір сурогатного материнства надати визначену послугу.

Висновки. Цивільний оборот, проголошення людини найвищою соціальною цінністю, пріоритет її прав, свобод і інтересів зумовлюють розвиток різноманітних договірних конструкцій, однією з яких є договір сурогатного материнства, що регулює відповідні цивільні правовідносини. Послуги з сурогатного материнства – це врегульований цивільним законодавством процес зачаття, виношування і народження дитини з наступною реєстрацією немовляти як дитини замовника послуги.

Список літератури

1. Пестрикова А. А. Суррогатное материнство в России : монография / А. А. Пестрикова. – Самара : Самар. гуманит. акад., 2008. – 180 с.
2. Байбороша Н. С. Сущность института суррогатного материнства / Н. С. Байбороша // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1426&Itemid=5.
3. Лебедев С. В. Что такое суррогатное материнство / С. В. Лебедев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sweetchild.ru>.
4. Суррогатное материнство / Википедия – Свободная онлайн-энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Суррогатное_материнство#cite_note-term1-0.
5. Новый словарь русского языка, Толково-словообразовательный (онлайн версия) / Т. Ф. Ефремова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Efremova-term-106285.htm>.
6. Энциклопедический словарь медицинских терминов. – М. : Советская энциклопедия. – 1982–1984 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://enc-dic.com/medicine/Gestacionnyj-6738.html>.
7. Суррогатное материнство. Комментарии ESHRE [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.probirka.org/surrogatnieprogrammy/611-surrogprogreshre.html>.
8. Стеценко С. Г. Медичне право України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Г. Стеценка / Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. – 507 с.

Отримано 16.10.2012

Аннотація

Статья посвящена анализу гражданских правоотношений по суррогатному материнству, определению основных понятий, правовой регламентации и составу данных правоотношений.

Summary

This article is devoted to the analysis of civil relations by surrogate motherhood, definition of main terms, legal regulation and structure of this legal relations.

Коломієць А. С. Цивільно-правові відносини з сурогатного материнства / А. С. Коломієць // Правовий вісник Української академії банківської справи. - 2012. - № 2 (7). - С. 74-76.